

Analysis of speech acts in the Quranic quotations of the Supreme Leader (with an emphasis on the verses of war and jihad)

Reza Mohammadi ¹
Ali Ghofrani ²

Doi: 10.22034/te.2024.189772

Abstract

Research Paper

Problem: Ayatollah Khamenei's words are full of Quranic verses and this characteristic has been tied to his statements for a long time. Therefore, it seems important to recognize, interpret and analyze the Quranic references of the Supreme Leader, and one of the most important factors that can help us understand his defense thought is his Quranic references in matters related to war and jihad. . Therefore, the current research tries to analyze the speech acts in the Quranic citations of the Supreme Leader with an emphasis on the verses of war and jihad and to answer these questions based on the speech act model of John Searle, what kinds of speech acts the Supreme Leader used. did they And what results are obtained from the analysis of the frequency of these actions?

Research method: This research has been studied and analyzed with a descriptive-analytical approach and using quantitative and qualitative methods.

Findings:The assertive act with the highest frequency of 35.55 percent and then the persuasive speech act with 33.33 percent and in the third rank the commissive act with 13.33 percent and the expressive speech act with 8.88 percent and finally the declarative act with 8.88 percent, had the lowest frequency among the speech acts of the Supreme Leader. Most of the indirect acts are related to the persuasive act.

Conclusion:The results of the research indicate that according to the frequency of assertive acts among the speech acts of the leadership, they tried to explain and clarify the situation and inform the people more during the important events that occurred after Imam's demise, and then encourage people to attack the homeland and defend it.

Keywords: The Theory of Speech Act, John Searle, Supreme Leader, Verses of War and Jihad.

COPYRIGHTS

©2023 by the authors. Published by Research Institute of Imam Khomeini and the Islamic Revolution. This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

1. Postdoctoral Researcher Department of History, Faculty of Humanities Arak University, Arak, Iran. Email: reza.muhammadi990@gmail.com

2. Associate Professor, Department of Iranian Studies, Faculty of Humanities, Bu_Ali Sina University, Hamedan, Iran. Email: a.ghofrani@basu.ac.ir

تحلیل کنش‌های گفتاری در استنادات قرآنی مقام معظم رهبری (با تأکید بر آیات جنگ و جهاد)

رضا محمدی^۱

Doi: 10.22034/te.2024.189772

علی غفرانی^۲

مقاله پژوهشی

چکیده

مسئله: سخنان آیت‌الله خامنه‌ای مملو از آیات قرآنی است و این خصیصه از دیرباز با بیانات ایشان گره خورده است. از این رو بازشناسی، تفسیر و تحلیل استنادات قرآنی مقام معظم رهبری، مهم به نظر می‌رسد و یکی از مهم‌ترین عواملی که می‌تواند ما را در فهم اندیشه دفاعی ایشان یاری دهد، استنادات قرآنی ایشان در مسائل مربوط به جنگ و جهاد است. بنابراین، پژوهش حاضر تلاش دارد تا کنش‌های گفتاری در استنادات قرآنی مقام معظم رهبری را با تأکید بر آیات جنگ و جهاد، تحلیل کند و به این پرسش‌ها پاسخ دهد که بر مبنای الگوی کنش گفتار جان سرل، مقام معظم رهبری از چه گونه‌های کنش گفتاری استفاده کردند؟ و از تحلیل فراوانی و بسامد این کنش‌ها چه نتایج حاصل می‌شود؟ روش پژوهش: این پژوهش با رویکرد توصیفی - تحلیلی و با استفاده از روش کمی و کیفی بررسی و تحلیل شده است.

یافته‌ها: کنش‌های اظهاری با بیشترین فراوانی ۳۵.۵۵ درصد و پس از آن کنش‌های ترغیبی با ۳۳.۳۳ درصد و در رتبه سوم کنش تعهدی با ۱۳.۳۳ درصد و کنش‌های عاطفی با ۸.۸۸ درصد و در نهایت کنش‌های اعلامی با ۸.۸۸ درصد، کمترین فراوانی را در بین کنش‌های گفتاری مقام معظم رهبری به خود اختصاص دادند. بیشترین کنش غیرمستقیم، مربوط به کنش ترغیبی است. نتیجه‌گیری: نتایج پژوهش حکایت از آن دارد که با توجه به فراوانی کنش‌های اظهاری در بین کنش‌های گفتاری رهبری، ایشان درصدد بودند، تا در طی حوادث مهم پیش‌آمده پس از رحلت امام، بیشتر به تشریح اوضاع و روشنگری و آگاه کردن مردم و سپس اقدام به ترغیب مردم در هنگام هجوم به میهن و دفاع از آن نمایند.

کلیدواژه‌ها: نظریه کنش گفتاری، جان سرل، مقام معظم رهبری، آیات جنگ و جهاد.

۱. پژوهشگر پسا دکترا گروه تاریخ، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه اراک، ایران.

Email: reza.muhammadi90@gmail.com

۲. دانشیار، گروه ایران شناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران. (نویسنده مسئول)

Email: a.ghofrani@basu.ac.ir

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۱/۱۶

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۴/۲۱

مقدمه

سخنان آیت‌الله خامنه‌ای مملو از آیات قرآنی است و این خصیصه از دیرباز با بیانات ایشان گره‌خورده است؛ به‌طوری‌که سخنرانی‌ها و دروس ایشان با تکیه بر مبانی و مفاهیم قرآنی شکل گرفته است. سلسله جلسات معرفتی ایشان در ماه رمضان سال ۱۳۵۳ که بعدها با عنوان «طرح کلی اندیشه اسلامی در قرآن» منتشر گردید، شاهدی بر این مدعا است. این روش ایشان در استفاده از آیات و مباحث قرآنی در دوران رهبری نیز ادامه یافت (پایگاه اطلاع رسانی دفتر حفظ و نشر حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای، ۱۳۹۳).^۱ از این رو بازشناسی، تفسیر و تحلیل استنادات قرآنی مقام معظم رهبری، ضروری به نظر می‌رسد و یکی از مهم‌ترین عواملی که می‌تواند ما را در فهم اندیشه دفاعی ایشان یاری دهد، استنادات قرآنی ایشان در مسائل مربوط به جنگ و جهاد است.

بنابراین، این پژوهش در نظر دارد تا نظریه کنش‌گفتاری جان سرل را در جهت تحلیل استنادات قرآنی مقام معظم رهبری، با تأکید بر استنادات آیات جنگ و جهاد ایشان، به کار گیرد.

روش تحقیق در این مقاله توصیفی-تحلیلی با تأکید بر استنادات آیت‌الله خامنه‌ای به آیات قرآن کریم است که از پایگاه اطلاع رسانی دفتر حفظ و نشر حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای^۲ استخراج شده است.

اهمیت: لزوم مطالعه همراه با تعقل قرآن به عنوان کتاب راهنمای مسلمانان، لزوم مطالعه گفتار و رفتار رهبران جمهوری اسلامی ایران، لزوم مطالعه و فهم نظریه‌ها و روش‌های مرتبط با علوم انسانی و تطبیق مناسب آن با بافت فرهنگی و تاریخی ایران اسلامی، به کارگیری نظریه کنش‌گفتاری برای کشف روش‌های تخاطب و رسیدن به لایه‌های پنهان مقصود گوینده یا نویسنده (کشکولی و اسلامی‌تنها، ۱۳۹۹، ص. ۴).

1. <https://farsi.khamenei.ir/others-note?id=26765>

2. <https://farsi.khamenei.ir/>

۱. پیشینه تحقیق

علی‌رغم اهمیت موضوع کنش‌های گفتاری در استنادات قرآنی رهبر معظم انقلاب، به نظر می‌رسد که این امر، مورد بررسی قرار نگرفته است. اما مقالاتی به اندیشه دفاعی رهبر انقلاب اشاره دارند که در ادامه آن‌ها را شرح می‌دهیم.

مقاله طرح کلی مبانی اندیشه مقاومت مقام معظم رهبری از منظر قرآن کریم از فرزانه جعفری، نرجس السادات محسنی (جعفری و محسنی‌بی‌تا)، <https://quran.isca.ac.ir/fa/Article/Detail/24353>. از جمله مبانی اندیشه مقاومت رهبری می‌توان به نفی نظام سلطه و سلطه‌ستیزی، داشتن روحیه جهادی، استکبارستیزی، شهادت‌طلبی و خودباوری اشاره کرد. با توجه به اهمیت و ضرورت این مبانی، توصیه راهبردی ترویج این اندیشه به صورت نظری و عملی است، به گونه‌ای که به چارچوبی برای «گفتمان سازی»، «شبکه‌سازی» و «جریان سازی» مقاومت در برابر نظام سلطه نه تنها در جغرافیای ایران اسلامی، بلکه در قلمرو حضور همه ملت‌های آزاده جهان تبدیل شود.

مقاله مبانی و اصول قرآنی اندیشه دفاعی در اسلام (مردانی، ۱۳۹۷، ص. ۴۷) هدف از این پژوهش که به شیوه توصیفی - اکتشافی سامان یافته، تبیین اصول و مبانی اندیشه دفاعی اسلام است که بر پایه آموزه‌های قرآن صورت می‌پذیرد. نفی سلطه، تکلیف‌گرایی، استقلال و خودکفایی، حفظ وحدت و انسجام و همزیستی مسالمت‌آمیز از مهم‌ترین مبانی اندیشه دفاعی اسلام است و اطاعت از فرماندهی، دشمن‌شناسی، قطع ریشه‌های فساد، آمادگی دفاعی و دفاع فرامرزی از مهم‌ترین اصول اندیشه دفاعی اسلام به شمار می‌آید.

مقاله توانمندسازی معنوی در اندیشه دفاعی مقام معظم رهبری (یزدانیان و دیگران، ۱۳۹۷، ص. ۱) بر اساس نتایج این پژوهش، تأکید بر تزکیه و اخلاص، روحیه انقلابی، دین‌داری، عمل صالح، حفظ ارزش‌ها، حضور مؤمنانه، اتکا به نفس و ... از کلیدواژه‌های اصلی به کار برده شده توسط مقام معظم رهبری برای توانمندسازی معنوی نیروهای دفاعی جهت ارتقاء توان دفاعی کشور می‌باشد.

مقاله ارائه الگوی دفاعی حاکم بر اندیشه‌های حضرت امام خامنه‌ای (سلامی و یداللهی،

۱۳۹۶، ص. ۵) نتایج تحقیق، ۵ مورد را به عنوان بعد دفاعی، ۱۵ مورد مؤلفه و ۲۳ مورد را به عنوان شاخص نشان می‌دهد.

وجه نوآوری این تحقیق نسبت به تحقیقات پیشین در رویکرد روشی و نظری آن است. این تحقیق نشان می‌دهد که چگونه مقام معظم رهبری از آیات قرآنی مربوط به جنگ و جهاد برای ارائه دیدگاه‌ها و سیاست‌ها استفاده می‌کنند. وجوه نوآوری این تحقیق را موارد زیر می‌توان برشمرد:

۱. تحلیل کنش‌های گفتاری: به جای تنها مطالعه و تفسیر متون، این تحقیق به بررسی نحوه استفاده از آیات قرآنی در گفتارهای مقام معظم رهبری می‌پردازد که می‌تواند نوآوری مهمی باشد.
۲. تاکید بر آیات جنگ و جهاد: تمرکز بر آیات خاص و موضوع جنگ و جهاد می‌تواند یک نوآوری باشد، زیرا ممکن است این موضوعات در تحقیقات پیشین به اندازه کافی مورد توجه قرار نگرفته باشند.

۲. نظریه کنش گفتاری جان سرل^۱

کنش گفتاری از اصطلاح‌های زبان‌شناختی است و در فلسفه زبان به دانشی اطلاق می‌شود که گفته‌ای به عمد بیان گردد، به قصد این که جریان یا کنشی راه بیافتد (توبه‌یانی و دیگران، ۱۳۹۸، ص. ۵۴). این نظریه را نخستین بار به عنوان یک نظریه فلسفی، جان آستین فیلسوف تحلیلی و استاد کرسی فلسفه اخلاق دانشگاه آکسفورد عرضه کرد و در واقع نظریه‌ای است درباره تحلیل و طبقه‌بندی و تبیین ساختار منطقی افعال گفتاری. به عبارت دیگر نظریه افعال گفتاری عبارت است از تحلیل و طبقه‌بندی و تبیین ساختار منطقی اظهارات زبانی، از آن جهت که فعل ارادی و قصدی انسان است. هدف این نظریه ارائه تحلیل جامع از نحوه ارتباط زبان با عالم خارج است و در نهایت به این پرسش اساسی در حوزه فلسفه زبان پاسخ می‌گوید که چگونه می‌توان از یک سلسله پدیده‌های طبیعی نه‌چندان پیچیده، همچون خروج اصوات از دهان، یا ایجاد نشانه‌ها بر

1. John Searle

کاغد، به یک سلسله اوصاف معناشناختی عجیب چون: معناداری، بی‌معنایی، صدق، حکایت، حمل و ارتباط با عالم خارج دست‌یافت (عابدینی، ۱۳۹۹، ص. ۴۷).

جان سرل یکی از فیلسوفان سرشناس معاصر در عرصه فلسفه ذهن و زبان است. سرل به اقتضای تعالیمی که در آکسفورد زیر نظر فیلسوفان زبان دیده بود، مطالعات خود را معطوف به مباحث فلسفی زبان، به‌ویژه رابطه زبان و ذهن کرد و در سال ۱۹۶۹ مهم‌ترین کتاب خود را با عنوان «افعال گفتاری» منتشر کرد. سرل در این کتاب تبیین جامع و نظام‌مندی از نظریه افعال گفتاری به دست داد و روشن ساخت که نظریه یادشده به کدام حوزه معرفتی تعلق دارد و برای اثبات مدعیات خود از چه روشی بهره می‌برد، مبادی و مبانی آن چیست و چه لوازم و نتایجی را می‌توان از آن استخراج کرد (عبداللهی، ۱۳۸۴، صص. ۹۹-۹۸). مدعای اصلی نظریه افعال گفتاری این است که تحلیل ارتباط زبانی بدون توجه به این که سخن گفتن نوعی فعل قاعده‌مند است، ممکن نیست. سرل نکته مذکور را چنین توضیح داده است: واحد ارتباط زبانی آن‌گونه که عموماً فرض شده نشانه، واژه، یا جمله یا حتی مصداق نشانه، واژه یا جمله نیست، بلکه ایجاد یا صدور نشانه یا واژه یا جمله در انجام فعل گفتاری است. تلقی یک مصداق به - عنوان یک پیام تلقی آن به مثابه مصداقی ایجاد شده یا صدور یافته است. به بیان دقیق‌تر، ایجاد یا صدور مصداق جمله تحت شرایط خاص یک فعل گفتاری است و افعال گفتاری واحدهای بنیادین یا کوچک‌ترین واحدهای ارتباط زبانی‌اند. پایه تحلیل در نظریه افعال گفتاری، فعل نهفته در سخن است و مراد از آن، فعلی است که در ضمن و در حین استعمال الفاظ صورت می‌گیرد. فعل نهفته در سخن نیز خود دارای دو مؤلفه است: ۱. بار نهفته در سخن (بار محتوایی جمله) که مشخص‌کننده نوع فعل نهفته در سخن است. امر، نهی و پوزش همه فعل نهفته در سخن‌اند و تفاوت آن‌ها در نوعشان است. ۲. محتوای قضیه‌ای که بار نهفته در سخن به آن تعلق می‌گیرد (عابدینی، ۱۳۹۹، ص. ۴۹). آنچه در خصوص طبقه‌بندی افعال زبانی مهم است، افعال مضمون در سخن می‌باشد. این اصطلاح مهم‌ترین اصطلاحی است که در نظریه افعال گفتاری به کار می‌رود. در حقیقت می‌توان گفت نظریه افعال گفتاری تحلیل معنا و بیان شرایط و قواعد همین اصطلاح است (سرل، ۱۳۸۷، ص. ۱۲۰). سرل کنش گفتار را واحد پایه معنا

قلمداد می‌کند و آن را به پنج دسته تقسیم می‌کند: کنش اظهاری، کنش ترغیبی (انشایی)، کنش تعهدی، کنش عاطفی و کنش اعلامی.

کنش اظهاری: در این کنش گفتارها، گوینده عقیده خود را دربارهٔ صحت و سقم مطالبی اظهار می‌دارد (صفوی، ۱۳۸۷، ص. ۱۷۷).

کنش تحریکی یا ترغیبی: هدف از کنش گفتاری ترغیبی، ترغیب مخاطب برای انجام کاری و قرار دادن وی در حالت تکلیف و اجبار برای انجام عملی است. کنش التزامی یا تعهدی: هدف و نکته اصلی در این کنش گفتار آن است که گوینده با اظهار جمله، خود را (با درجات متفاوت) برای انجام دادن عملی در آینده متعهد می‌کند.

کنش ابرازی یا عاطفی: کنش‌هایی هستند که در آن‌ها حالت روحی، روانی و احساسات گوینده بیان می‌شود. گوینده احساس خود را از طریق قدردانی کردن، تشکر کردن، عذرخواهی کردن، تبریک گفتن، ناسزا گفتن و مانند آن بیان می‌دارد. کنش اعلامی یا اعلانی: کنش گفتار اعلامی، اعلام شرایط تازه برای مخاطب است. گوینده با اعلام‌های خود تغییرات جدید را ایجاد می‌نماید. این کنش بر انطباق زبان و جهان خارج استوار است و زمانی اتفاق می‌افتد که گوینده قدرت و صلاحیت بیان اتفاقات جدید را داشته باشد (عابدینی، ۱۳۹۹، صص. ۵۳-۵۲).

با توجه به موضوع تحقیق، ابتدا سعی کردیم بافت و زمینه تاریخی کنش‌های گفتاری برخی از استنادات قرآنی رهبری را بیان کنیم و سپس فراوانی استنادات در کنش‌های گفتاری را استخراج و در نهایت با ترکیب داده‌های کمی و کیفی نتایج کنش‌های گفتاری در استنادات قرآنی مقام معظم رهبری به دست خواهد آمد.

۳. بافت و زمینه تاریخی و کنش‌های گفتاری مستقیم و غیرمستقیم

یک کنش گفتار به وسیله مجموعه واژگان معین در یک بافت معین شکل می‌گیرد. نوع واژگان و بافت مورد نیاز نیز بر اساس قراردادهای زبانی و اجتماعی موجود میان کاربران زبان تعیین می‌شود. به‌طور مثال تفاوت میان کنش قول دادن و یا سوگند

خوردن با مثلاً کنش عقد کردن در حالت پیشینی و پسینی حاکم بر گفتن پاره‌گفتارهای هریک از این کنش‌هاست. اگر کسی پاره‌گفتار حاوی «من قول می‌دهم» و یا «من سوگند می‌خورم» را به زبان آورد، این پاره‌گفتار خود حاوی کنش قول دادن و سوگند خوردن است. به عبارت دیگر، انجام کنش گفتن مساوی است با کنش قول دادن و سوگند خوردن. درحالی‌که در کنش عقد کردن معمولاً صرف گفتن واژگان افاده کنش موردنظر را نمی‌کند؛ بلکه در اینجا کنش گفتن باید همراه با یکسری شرایط مقتضی برای تحقق کنش‌ها باشد. به‌عنوان نمونه، گوینده این واژگان باید دارای یک جایگاه دینی - اجتماعی ویژه باشد، مخاطب این واژگان نیز اولاً باید دو نفر باشند و ثانیاً یکی مرد و دیگری زن باشد و ثالثاً به لحاظ جایگاه حقوقی و اجتماعی شرایط مقتضی برای ورود به این مخاطبه را داشته باشند. این شرایط مقتضی در مجموع باید در بافت یا موقعیت مخاطبه وجود داشته باشد. با این مثال می‌توان به اهمیت بافت موقعیتی حاکم بر شکل‌گیری پی برد (صانعی‌پور، ۱۳۹۰، ص. ۲۹). در این رویکرد هر یک از متکلم و مخاطب با مجموعه دانایی‌ها، باورها و پندارهای خود درباره: ۱- عناصر زمان، مکان و اجتماع؛ ۲- کنش‌های پیشینی، پسینی و در حال اجرا؛ ۳- آگاهی از نقش و جایگاه متکلم و مخاطب؛ ۴. آگاهی از موقعیت زمانی و مکانی مخاطبه، نوع و هویت رسانه و... روی هم بافت را تشکیل می‌دهند (صانعی‌پور، ۱۳۹۰، ص. ۶۵). در این پژوهش ما با دو سطح از بافت و زمینه تاریخی روبرو هستیم. از یک‌سو بافتی که آیه در آن نازل شده است و به شأن نزول آیه اشاره دارد و اینکه در چه زمان و مکانی و برای کدام مخاطب و... نازل شده است. از سوی دیگر و در سطح دوم، بافت و زمینه تاریخی آیه‌ای که به آن استناد شده است و باید به هر دو این موارد اشاره کرد.

مقوله دیگر مربوط به کنش‌های گفتاری مستقیم و غیرمستقیم است که از مهم‌ترین بخش‌های تئوری کنش‌گفتاری محسوب می‌شود. هرگاه رابطه‌ای مستقیم و یک به یک بین ساختار نحوی - معنایی و نقش آن وجود داشته باشد، آن را کنش گفتار مستقیم گویند و هرگاه رابطه‌ای غیرمستقیم میان ساختار نحوی - معنایی پاره‌گفتار و کارکرد و نقش آن وجود نداشته باشد، آن را کنش گفتار غیرمستقیم قلمداد می‌کنند (احمدی نرگسه و دیگران، ۱۳۹۷، ص. ۲۶). در کنش‌گفتاری غیرمستقیم، گوینده جمله‌ای را

بیان می‌کند که علاوه بر محتوای ظاهری، از محتوای دیگری نیز برخوردار است. به نظر جان سرل، هنگامی که از گفتارهای غیرمستقیم استفاده می‌کنیم، کلام ما کاربرد تحت‌اللفظی خود را حفظ می‌کند و منظور اصلی گوینده از طریق یک سری استدلال‌های منطقی درک می‌شود. این استدلال بر مبنای پیش‌زمینه‌های دانش زبانی و یا غیرزبانی مخاطب صورت می‌گیرد که از آن جمله می‌توانیم به دانستن آداب گفتاری اشاره کنیم (دست‌آموز و محمدی، ۱۳۹۵، ص. ۴۳). در نتیجه، کنش‌های گفتاری که مانند جملات هستند، ممکن است به عنوان درخواست عمل کنند و کنش‌های گفتاری که مانند اعلان‌ها هستند، ممکن است مانند یک هشدار یا تهدید عمل کنند. در کنش‌های گفتار غیرمستقیم گویندگان، کنش گفتار (کنش اولیه) را توسط کنش گفتار دیگر (کنش ثانویه) اعمال می‌کنند. به‌طور مثال آیه *حَسْبُنَا اللَّهُ وَ نِعْمَ الْوَكِيلُ* (آل‌عمران، ۱۷۳) از گونه کنش‌های اظهاری است. اما مخاطب را به عمل کردن ترغیب می‌کند. این آیه در واقعه جنگ احد نازل گردید (قرشی، ۱۳۷۱، ص. ۷۲).

۴. کنش‌های گفتاری آیات جنگ و جهاد مورد استناد رهبر معظم انقلاب

امر جهاد به زمان پیامبر و پس از هجرت ایشان به مدینه و در رویارویی با مشرکان مکه باز می‌گردد. اما اینکه کدام آیات بر ایشان نازل گردید و اینکه دقیقاً در چه زمانی بود، به‌طور دقیق مشخص نیست. به نظر می‌رسد سخن بی‌هقی درست است که می‌گوید: مسلمانان در ابتدا اجازه نداشتند با همه کافران جنگ کنند و یا ایشان جنگ را آغاز نمایند. بلکه فقط مأمور بودند با کسانی جنگ کنند که به جنگ ایشان می‌آمدند و یا با کسانی که با ایشان درگیری پیدا می‌کردند و آن‌ها نسبت به مسلمانان ظلم می‌کردند و یا در اخراج ایشان از سرزمین‌های خود دست داشتند (بی‌هقی، ۱۳۶۱، ج ۲، ص. ۲۰۷) در نتیجه حکم جهاد که قبلاً واجب نبود- بلکه مباح بود- واجب گردید و این آیات نازل شد؛ *كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَ هُوَ كُرْهُ لَكُمْ وَ عَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ* (بقره، ۲۱۶) «نوشته شد بر شما کارزار کردن و آن مشقت است برای شما و شاید که ناخوش دارید چیزی را و آن بهتر باشد بر شما»

در دوره معاصر، احکام دفاع ملی درباره حفظ نظام اسلامی و دفاع از تمامیت ارضی و استقلال امت اسلام است و بر لزوم تشکیل حکومت دلالت دارد. مثلاً این حکم: «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ» که امر به تهیه و تدارک هر چه بیشتر نیروی مسلح و دفاعی به‌طور کلی است؛ و امر به آماده‌باش و مراقبت همیشگی در دوره صلح و آرامش (امام خمینی، بی‌تا، ص. ۳۳). آیه وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ (انفال: ۶۰) از گونه آیات ترغیبی به شمار می‌آید و مخاطب را به آماده کردن ادوات جنگی در مقابل دشمن ترغیب می‌کند. هدف از افزایش قدرت جنگی در این آیه، لزوم آمادگی رزمی کافی در برابر دشمنان است که به عنوان یک اصل حیاتی در هر عصر و زمان باید مورد توجه مسلمانان باشد. تعبیر آیه به قدری وسیع است که بر هر عصر و زمان و مکانی کاملاً تطبیق می‌کند. سیره عملی پیامبر (ص) و پیشوایان بزرگ اسلام نیز نشان می‌دهد که آن‌ها از مقابله با دشمن غفلت نمی‌کردند، در تهیه سلاح و نفرات، تقویت روحیه سربازان، انتخاب محل اردوگاه و انتخاب زمان مناسب برای حمله به دشمن و به کار بستن هرگونه تاکتیک جنگی، هیچ مطلب کوچک و بزرگی را از نظر دور نمی‌داشتند (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۲، ص. ۱۶۵).

این آیه ۱۶ بار به‌طور مستقیم در بیانات آیت‌الله خامنه‌ای به کار رفته است که اکثر آن‌ها مربوط به دیدارهای نیروهای مسلح از جمله مربوط به مراسم دانش‌آموختگی دانشجویان دانشگاه امام حسین^(ع) در تاریخ ۱۳۹۸/۰۷/۲۱ است. این اولین بار است که معظم‌له تمام جوانب آیه را به‌طور مفصل در یک سخنرانی تبیین می‌نماید.

«أَعِدُّوا» از منظر مقام معظم رهبری، آمادگی همگانی در میدان‌های مختلف است. «یک درس دائمی جلوی چشم سپاه وجود دارد و آن عبارت است از آیه کریمه: وَ أَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ که چند نکته هست: اولاً اعداد - [یعنی] آماده کردن - به اندازه استطاعت؛ یعنی هیچ قانع نباشید به یک حدی؛ هر چه می‌توانید، این آمادگی را ... تأکید بکنید و زیاد کنید» (بیانات در مراسم دانش‌آموختگی دانشجویان دانشگاه امام حسین^(ع)، ۱۳۹۸/۰۷/۲۱) «معنایش این است که اگر چنانچه دشمنی به شما حمله کرد، شما بر اثر کمبود امکانات، کمبود سلاح و مهمات، کمبود آمادگی، خسارت تحمل نکنید، که خسارت شما خسارت ملت است،

خسارت شما خسارت اسلام است» (بیانات در دیدار جمعی از فرماندهان و کارکنان ارتش جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۴/۰۱/۳۰) «این، آن دستوری است که قرآن به ما داده است، باید این آمادگی‌ها را روزبه‌روز افزایش بدهیم. من به شما کاملاً امیدوارم... می دانم شما قدرت ایستادگی و ثبات قدم دارید، انگیزه آن را دارید و این توانایی را، این آمادگی را ان‌شاءالله در میدان‌های مختلف -چه میدان علمی، چه میدان سازمانی، چه میدان رزم، چه میدان پیشرفت‌های گوناگون- به کار خواهید بست و نشان خواهید داد» (بیانات در دانشگاه علوم دریایی امام خمینی (ره)، نوشهر، ۱۳۹۷/۰۶/۱۸) «ممکن است ملت ایران و کشور عزیز ما تا سال‌های متمادی هم مورد تهاجم هیچ دشمنی قرار نگیرد؛ ممکن است دشمنان با نگاه به ملت ایران و آمادگی‌های جوانان مؤمن و سلحشور ما هرگز جرأت نکنند به حریم این ملت نزدیک شوند؛ اما این نباید موجب کاهش آمادگی‌ها شود... هرچه در توان یک ملت است، باید آن را برای آمادگی در مقابل زورگویی و تجاوز و تحقیری که از سوی قدرت‌های ظالم پیش می‌آید، به کار بگیرد» (بیانات پس از بازدید از ستاد فرماندهی نیروی زمینی سپاه، ۱۳۸۳/۱۲/۱۹).

«لازمه مسلمانی، هوشیاری و آمادگی است. مسلمان آن نیست که بنشیند تا خطر او را غافلگیر کند و سراسیمه دنبال علاج‌جویی باشد؛ بلکه مسلمان آن است که به حکم قرآن - که فرموده است: «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَ مِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ» خود را از پیش در حد اعلای توان آماده می‌کند» (سخنرانی در میدان صبحگاه ناوگان منطقه یکم نیروی دریایی ارتش، ۱۳۶۹/۰۹/۲۴) «فرقی هم بین سپاه و ارتش نیست... مجموعه شما باید برای اثبات قدرت و توان جمهوری اسلامی، بر دفاع جانانه در هر زمان و در هر کجا، آمادگی داشته باشد» (بیانات در مراسم اعطای نشان فتح به تعدادی از فرماندهان عملیات فتح‌المبین و بیت‌المقدس، ۱۳۶۹/۰۳/۰۳) «این آمادگی، یک وظیفه عمومی ملی است، اما بالخصوص متوجه به نیروهای مسلح است» (بیانات در مراسم مشترک نیروهای مسلح استان کردستان، ۱۳۸۸/۰۲/۲۳)

از منظر مقام معظم رهبری، معنای «قُوَّة» توانمندی در تمام زمینه‌ها است که به

اقتضای زمانه و اجتماع می‌تواند در هر عنصری اعم از سیاسی، نظامی، اقتصادی، فرهنگی و علمی ظهور پیدا کند. در زمانی منظور از قوه داشتن تفنگ و سلاح بود، اما اکنون در هر آنچه که سبب تفوق بر دشمن گردد قابل استفاده است. «آنچه درباره آن باید آمادگی ایجاد کنید، اولاً «قوه» است... «قوه» یعنی قدرت، یعنی توان و نیرو» (بیانات در مراسم دانش‌آموختگی دانشجویان دانشگاه امام حسین (ع)، ۱۳۹۸/۰۷/۲۱) «فقط هم قوه نظامی نیست؛ البته قوه نظامی هم هست اما فقط قوه نظامی نیست» (بیانات در دیدار مردم آذربایجان شرقی ۱۳۹۵/۱۱/۲۷) «قوه اعم است از قوه مادی و معنوی، از قوه اقتصادی و نظامی، از قوه علمی و اخلاقی» (بیانات در دیدار مسئولان نظام، ۱۳۹۵/۰۳/۲۵ و بیانات در مراسم دانش‌آموختگی دانشجویان دانشگاه امام حسین (ع)، ۱۳۹۸/۰۷/۲۱).

همچنین یکی دیگر از مصادیق قوت در دنیای امروز اسلام، راه‌پیمایی اربعین است؛ که به نقل از رهبری «قوت اسلام است، قوت حقیقت است، قوت جبهه مقاومت اسلامی است که این جور اجتماع عظیم میلیونی راه می‌افتند به سمت کربلا، به سمت حسین، به سمت قلّه و اوج افتخار فداکاری و شهادت که همه آزادگان عالم باید از او درس بگیرند. از روز اول هم که اربعینی به وجود آمد، اهمیت اولین اربعین به همین اندازه بود» (بیانات در مراسم دانش‌آموختگی دانشجویان دانشگاه امام حسین (ع)، ۱۳۹۸/۰۷/۲۱).

معنای «رِبَاطِ الْحَيْلِ» از منظر مقام معظم رهبری؛ بهره‌مندی از ابزارهای پیشرفته است. امروز نیز «ابزار بایستی ابزار پیشرفته باشد. ما در زمینه مسائل ابزار، در دوران حکومت طاغوت، هم وابسته بودیم، هم عقب مانده بودیم، هم نابلد بودیم؛ بعضی از چیزها را داشتیم اما بلد نبودیم از آن‌ها استفاده کنیم! خصوصیت حاکمیت طاغوت همین‌ها است. ابزار بایستی پیشرفته باشد؛ بایستی ناوابسته باشد؛ ابزار مال خود شما باید باشد؛ خود شما بایستی ابزار را به وجود آورده باشید، تولید کرده باشید، ابداع کرده باشید؛ به معنای حقیقی کلمه مالک ابزار باید باشید. [ابزار] بروز باید باشد. یک ابزاری است که از ده سال قبل مورد استفاده قرار می‌گیرد، امروز ممکن است به درد نخورد؛ ببینید امروز چه چیزی لازم داریم. در مورد ابزار بایستی بروز باشید. ابزار بایستی متنوع باشد؛ [متناسب با] زمین و آسمان و فضا و دریا و مرز و درون قلب کشور، همه‌جا؛ و ابزار اطلاعاتی و ابزار عملیاتی و همه جور ابزار. تنوع در ابزار هم جزو چیزهایی است

که بایستی مورد توجه باشد. مسئله فضای مجازی، امروز جزو ابزارها است؛ مسئله بازی جنگ، امروز جزو ابزارها است؛ به این‌ها بایستی توجه کنید» (بیانات در مراسم دانش‌آموختگی دانشجویان دانشگاه امام حسین (ع)، ۱۳۹۸/۰۷/۲۱).

معنای «تُرهبونَ به» از منظر مقام معظم رهبری، رسیدن به قدرت بازدارندگی است. ملاک تقویت و پیشرفت در ابزارآلات و توانمندی‌های مختلف کشور را نیز قرآن مشخص کرده است. پیشرفت باید تا جایی باشد که علاوه بر اینکه خودمان احساس مصونیت می‌کنیم، در دل دشمنان نیز هراسی ایجاد شود تا جرأت تجاوز و تعرض به کشور را به خود راه ندهد. «تُرهبون» فقط به معنای این نیست که آن‌ها را بترسانید که از شما بترسند؛ نه، این ترس، بازدارنده است. اگر چنانچه دشمن بیمناک شد از قدرت شما، از آمادگی شما، آن وقت این بیمناکی، بازدارنده دشمن است. باید کاری کنید که دشمن از هیبت مردان جوان مؤمن فداکار پرانگیزه احساس بیم بکند؛ و خود این مهم‌ترین بخش بازدارنده است... دشمن اگر نترسد، تعرض می‌کند؛ اگر نترسد، به خود جرأت می‌دهد که تجاوز بکند» (بیانات در دیدار فرماندهان و کارکنان نیروی دریایی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و خانواده‌های آنان، ۱۳۹۴/۰۷/۱۵).

«بعضی خیال می‌کنند اگر ما بخواهیم خودمان را از تهمت سلطه‌طلبی و اقتدارطلبی بین‌المللی و منطقه‌ای برکنار کنیم، باید برویم در لاک دفاعی؛ این جور نیست. در لاک دفاعی نمی‌رویم، در موضع انفعال قرار نمی‌گیریم، بلکه ما در موضع «أَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَ مِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَ عَدُوَّكُمْ» قرار می‌گیریم. در موضعی قرار می‌گیریم که در این آیه شریفه از آن تعبیر شده است به «تُرهبونَ به عَدُوَّ اللَّهِ وَ عَدُوَّكُمْ... تُرهبونَ به» یعنی چه؟ «تُرهبونَ به» همان چیزی است که در ادبیات سیاسی امروز به آن «قدرت بازدارندگی» می‌گویند. جمهوری اسلامی در جایگاهی قرار می‌گیرد که دارای قدرت بازدارندگی است؛ دارای اقتدار بازدارنده است» (بیانات در دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین (علیه‌السلام)، ۱۳۹۶/۰۲/۲۰).

آیه دیگری که می‌توان به آن اشاره کرد آیه ۴۰ سوره حج است: «الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبَّنَا اللَّهُ وَكَلَّا اللَّهُ دَفَعُ اللَّهُ لِنَاسٍ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهْدِمَتْ صَوَامِعُ وَبِيعَ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا وَكَيْتَصَّرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ

لَقَوَىٰ عَزِيزٌ» این آیه در مجموع بیانات منتشر شده از رهبر انقلاب، حدود ۶۷ بار تکرار شده است که اگر آیات هم مضمون با آن را نیز به این تعداد اضافه کنیم بر تعداد آن‌ها افزوده خواهد شد.

در رابطه با این آیه و آیات پیش از آن، نقل شده است که این آیات، نخستین آیاتی است که در آن اذن جهاد به پیامبر اکرم^(ص) داده شده است. برای درک بهتر معنای این آیه باید مختصری توضیح پیرامون سیاق آیه و معنای مختصری از آیات پیش از آن ارائه شود.

در این آیات موضوع جهاد مورد اشاره قرار گرفته است. در ابتدا خداوند اجازه جهاد را به کسانی که جنگ از طرف دشمنان بر آن‌ها تحمیل شده است، به این دلیل که به آن‌ها ستم شده است، می‌دهد: «اذن للذین یقاتلون بانهم ظلما» سپس این اجازه را با وعده پیروزی از سوی خداوند قادر متعال تکمیل کرده می‌فرماید: «و خدا قدرت بر یاری کردن آن‌ها دارد» «و ان الله علی نصرهم لقدیر». نکته مهمی که رهبر معظم انقلاب در این آیه بر آن تکیه می‌کنند و از آن بیشتر استفاده می‌کنند، موضوع «وعده نصرت الهی» است. ایشان با تأکید بر این عبارت که «اگر خداوند را یاری کنید، خدا نیز قطعاً شما را یاری خواهد کرد» به توضیح ابعاد گوناگون این فراز از آیه می‌پردازند: «خداوند متعال در آیات مختلف وعده‌هایی را به مؤمنین داده است که هر کدام از آن‌ها قابلیت بررسی مجزا دارد؛ از جمله «وعده هدایت»، «وعده تعلیم»، «وعده حفظ و صیانت»^۱ و همچنین در آیه مورد بحث «وعده نصرت» را به ایشان داده است.

آیت‌الله خامنه‌ای در دیدارهای مختلف، معنای یاری‌رساندن به خداوند را توضیح داده‌اند و مراد از این نصرت را، یاری کردن دین، راه و هدف‌های الهی دانسته‌اند. در بیانات ایشان به این موارد اشاره شده: «فکر کردن و اندوختن اندیشه‌های ناب و مطرح کردن درست آن در عالم»، «سینه سپر کردن در مقابل خطرات» و «اطاعت و پیروی از اوامر الهی» (بیانات در تاریخ‌های ۱۳۹۱/۱۰/۱۹، ۱۳۹۲/۰۶/۰۶).

۱. «وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ» سوره مبارکه عنکبوت، ۶۹؛ «و اتقوا الله و یعلمکم الله» سوره مبارکه بقره، ۲۸۲؛ «إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ» سوره مبارکه حجر، ۹.

اما نکته‌ای که ایشان متناوباً آن را متذکر می‌شوند، مشروط بودن وعده الهی است. به این معنی که برای دستیابی به نصرت الهی می‌بایست اقداماتی نیز از سوی مؤمنین صورت بگیرد، البته این شروط به تعبیر ایشان دشوار نیست و می‌توان با اندکی کوشش، آن‌ها را محقق کرد و نتیجه آن را که «رسیدن یاری الهی» است مشاهده کرد. «برای خدا بودن حرکت و قیام»، «ایستادگی و صبر داشتن» و «از دست ندادن امید» از جمله این شروط است. آیت‌الله خامنه‌ای در سایر سخنان خود در ذیل این آیه کریمه، از میان سایر شروط، به «غفلت نکردن» و «مجاهده و تلاش کردن» نیز اشاره می‌کنند (بیانات در علاوه بر آن که بشارت قرآن به مؤمنین است، برای مردم کشور ما یک «تجربه عینی» نیز هست. «پیروزی انقلاب اسلامی» و «پیروزی بر رژیم تان بن دندان مسلح شاهنشاهی»، جز با نصرت الهی امکان‌پذیر نبود. پس از آن نیز در «فتنه‌های گوناگون ابتدای انقلاب» در حالی که هنوز نیروی مسلح سازمان‌یافته و دولتی مستحکم و قوام‌یافته نداشتیم، بر همه گروهک‌ها و تجزیه‌طلبان فائق آمدیم. «هشت سال مقاومت جانانه در مقابل متجاوزان بعثی» که با حمایت همه‌جانبه از سوی کشورهای بلوک شرق و غرب پشتیبانی می‌شدند نیز از مصداق‌های دیگر تحقق نصرت الهی است که باعث پیروزی ما در این عرصه‌ها شد. مؤمنین لبنانی نیز تجربه «یاری الهی» را در ماجرای مقاومت در برابر غاصبان رژیم صهیونیستی و اخراج آنان از کشورشان و سپس در جنگ ۳۳ روزه مشاهده کرده‌اند. «ایستادگی و مجاهدت مردم غزه» در جنگ ۲۲ روزه نیز نمونه دیگری از تحقق وعده نصرت الهی است. (بیانات در تاریخ‌های ۱۳۹۰/۰۷/۰۹، ۱۳۹۰/۱۱/۱۰، ۱۳۹۲/۰۶/۰۶، ۱۳۸۹/۰۶/۲۵)

آیه بعدی که در زمینه جهاد و جنگ مورد استناد مقام معظم رهبری قرار گرفت آیه وحدت است که سومین آیه پرکاربرد در کلام ایشان به شمار می‌رود. این آیه در بیانات منتشر شده از ایشان ۳۳ بار تکرار شده است. وَأَعِصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَىٰ شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ (آل عمران، ۱۰۳)

درباره سیاق آیه آمده است که دو قبیله «اوس» و «خزرج» از دوران جاهلیت با هم اختلاف و جنگ داشتند. پیامبر اکرم (ص) پس از هجرت به مدینه، میان این دو طایفه صلح و آشتی برقرار کردند و با اتحاد آنان، جبهه نیرومندی را برای اسلام ایجاد کردند، اما با توجه به ریشه‌های تاریخی این اختلافات، گاه و بیگاه بر اثر عواملی، این اختلافات فراموش شده شعله‌ور می‌شد که با تدبیر پیامبر اکرم (ص) خاموش می‌شد. روزی دو تن از اهالی اوس و خزرج با یکدیگر بر سر افتخاراتشان به بحث و مجادله پرداختند و هر کدام قبیله خود را برتر معرفی می‌کرد، هنگامی که خبر این مجادله به بزرگان این دو قبیله رسید، هر کدام آماده درگیری و جنگ با طایفه دیگر شد. رسول اکرم (ص) از ماجرا مطلع شدند و به سرعت خود را به محل نزاع رساندند و با بیان و تدبیر خود آن غائله را برطرف کردند. در این شرایط بود که «آیه وحدت» بر ایشان نازل گردید و به همه مسلمانان موضوع وحدت را یادآور شد (طبرسی، ۱۳۶۰، ج ۴، ص. ۱۹۰).

مقام معظم رهبری در تشریح آیه وحدت می‌فرماید: «بنای توحید - که مبنای فکری و اعتقادی و اجتماعی و عملی ماست - در وحدت است» (بیانات در دیدار جمعی از دانشجویان و طلاب، ۱۳۶۸/۰۹/۲۹) این عبارت رهبر انقلاب نشان‌دهنده جایگاه ویژه وحدت در اندیشه ایشان است که مبتنی بر مبانی قرآنی است. همان‌طور که در شأن نزول آیه نیز آمد، امر به وحدت، توصیه‌ای همیشگی به مسلمانان در همه دوران‌هاست. «یکی از دستورات قرآن این است که آحاد امت اسلامی با یکدیگر متحد باشند؛ دست در دست یکدیگر بگذارند: «و اعتصموا بحبل الله جميعا و لا تفرقوا» این خطاب به کیست؟ خطاب به ما است، خطاب به ملت ایران است، خطاب به ملت‌های مسلمان کشورهای اسلامی است، خطاب به همه مؤمنین به اسلام در سراسر دنیا است» (بیانات در دیدار شرکت‌کنندگان در مسابقات بین‌المللی قرآن کریم، ۱۳۹۲/۰۳/۱۸).

رهبر انقلاب عبارت «اعتصام به حبل الله» را با استفاده از آیه ۲۵۶ سوره مبارکه بقره این‌گونه توضیح می‌دهند: «ما این اعتصام را درست بشناسیم و آن را انجام دهیم. آیه شریفه قرآن می‌فرماید: «فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى». این، اعتصام به حبل‌الله را برای ما معنا می‌کند. تمسک به حبل‌الله چگونه است؟ با ایمان بالله و کفر به طاغوت». ایشان مشکل جوامع اسلامی را در کفر به

طاغوت می‌دانند: «در بسیاری از بخش‌های امت اسلامی ایمان بالله هست؛ اما کفر به طاغوت نیست. کفر به طاغوت لازم است. بدون کفر به طاغوت، تمسک به عروه و تقای الهی امکان‌پذیر نیست». آیت‌الله خامنه‌ای طاغوت را نیز معرفی می‌کنند: «امروز طاغوت اعظم در دنیا، رژیم ایالات متحده امریکاست؛ زیرا صهیونیسم را او به وجود آورده است و آن را تأیید می‌کند. امریکا جانشین طاغوت اعظم قبلی یعنی انگلیس است» (بیانات در دیدار شرکت‌کنندگان در همایش اجلاس وحدت اسلامی، ۱۳۸۵/۰۵/۳۰)

آیت‌الله خامنه‌ای در دیدارهای خود مصادیقی از حبل‌الله را نیز ذکر می‌کنند. «حج» یکی از این جلوه‌ها است: «حج یکی از مظاهر حبل‌الله است؛ به این حبل و ریسمان مستحکم الهی چنگ بزنید جمیعاً؛ یعنی با هم باشید. نه فقط شما ایرانی‌ها باهم باشید، بلکه شما امت اسلام با هم باشید. مسلمان‌ها، از آفریقائی‌اش، تا آسیائی‌اش، تا اروپائی‌اش، سیاه و سفیدش، در هر نقطه دنیا که هستند، یک‌تن واحدند» (بیانات در دیدار کارگزاران حج، ۱۳۹۰/۰۷/۱۱).

ایشان اسلام و ولایت را نیز یکی دیگر از مصادیق حبل‌الله می‌دانند: «وحدت عمومی، به معنای گردآمدن صاحبان سلیقه‌ها و روش‌های گوناگون برگرد محور اسلام، خط امام و ولایت فقیه است. این، همان اعتصام به «حبل‌الله» است که عموم مسلمین بدان مکلف گشته‌اند؛ و این، آن اسم اعظمی است که همه گره‌ها را باز، و همه موانع را برطرف، و همه شیاطین را مغلوب می‌کند» (پیام به ملت شریف ایران در چهلمین روز ارتحال امام خمینی (ره)، ۱۳۶۸/۰۴/۲۳).

یکی از نکاتی که رهبر انقلاب در رابطه با این آیه مورد تأکید قرار می‌دهند، عبارت «جمیعاً» که به معنای دسته‌جمعی است. ایشان با استفاده از این عبارت به این نکته لطیف اشاره می‌کنند که اعتصام به حبل‌الله، به صورت فردی هم ممکن است ولی قرآن می‌فرماید به صورت گروهی و جمعی به آن متمسک شوید: «قرآن می‌فرماید: «واعتصموا بحبل‌الله جمیعاً ولا تفرقوا». اعتصام به حبل‌الله برای هر مسلمان یک وظیفه است؛ اما قرآن اکتفا نمی‌کند به این که ما را به اعتصام به حبل‌الله امر کند، بلکه به ما می‌گوید که اعتصام به حبل‌الله را در هیئت اجتماع انجام بدهید؛ «جمیعاً»؛ همه با هم اعتصام کنید. و این اجتماع و این اتحاد، یک واجب دیگر است. بنابراین، علاوه بر این

که مسلمان باید معتصم به جبل‌الله باشد، باید این اعتصام را به همراه دیگر مسلمان‌ها و همدست با آن‌ها انجام دهد.» (بیانات در دیدار شرکت‌کنندگان در همایش کنفرانس وحدت اسلامی، ۱۳۸۵/۰۵/۳۰).

در آیه شریفه از برادری و وحدت میان مسلمانان، به‌عنوان «نعمت» یاد شده است و دستور به «یاد کردن» این نعمت می‌دهد: «آن چه که در قرآن مشاهده می‌شود، نقطه مقابل این آفت‌ها، «ذکر» است؛ نه فقط ورد و اوراد و امثال این‌ها. اورادی که وجود دارد، یکی از وسایل ذکر است؛ اما ذکر به معنای یاد خدا و یاد تکلیف و یاد نعمت الهی است؛ «وَأذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا» اگر در قرآن ملاحظه کنید، در موارد متعددی به «یاد نعمت خدا» اشاره شده است. نعمت خدا، همه‌اش خورد و خوراک و امثال این‌ها نیست که به نظرمان کوچک بیاید - اگرچه آن هم کوچک نیست؛ خیلی مهم است - بلکه خدای متعال نعمت عظیمی بر انسان‌ها و از جمله بر ما دارد که باید به یاد آن‌ها بیفتیم (بیانات در دیدار کارگزاران نظام، ۱۳۸۰/۰۹/۲۱).

رهبر معظم انقلاب با استفاده از عمومیت این آیه، وحدت را منحصر در میان کشورهای اسلامی نمی‌دانند؛ بلکه اتحاد و همدلی و برادری در میان توده‌های مردم کشور و به ویژه مسئولان را نیز یک فریضه و الزام می‌دانند: «همه آحاد ملت و بخصوص مسئولین کشور باید نعمت وحدت و اتفاق و همدلی را - که خدای متعال آن را به ما ارزانی داشت - برای خود حفظ کنند و آن را به خطر نیندازند: «وَأذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا»... این برای ما یک فریضه و ضرورت است. این فقط امری نیست که «بہتر است» آن را مراعات کنیم، نه، «باید» آن را مراعات کنیم؛ هر کس مراعات نکند، به منافع کشور و مردم و به سرنوشت انقلاب ضربه زده است» (بیانات در دیدار کارگزاران نظام، ۱۳۸۰/۰۹/۲۵).

در ذیل به‌صورت مختصر، آیه‌های کنش‌های گفتاری و کنش‌های گفتاری غیرمستقیم نشان داده شده است. از آنجا که تعداد استنادات مقام معظم رهبری به آیات، خارج از حد یک مقاله است، بنابراین جامعه آماری، اولین آیه مورد استناد ایشان که مربوط به آیات جنگ و دفاع است به عنوان نمونه مورد مطالعه، انتخاب شد.

جدول شماره ۱: کنش‌های گفتاری در استنادات قرآنی مقام معظم رهبری

آیه	کنش‌های گفتاری آیات	کنش گفتارهای غیر مستقیم	زمان استناد
سوره مبارکه احزاب، آیه ۱ یا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا	ترغیبی - ترغیبی - اظهاری	ترغیبی - اعلامی	بیانات در دیدار مسئولان نظام و میهمانان کنفرانس وحدت اسلامی ۱۳۹۵/۰۹/۲۷ بیانات در دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین علیه‌السلام ۱۳۹۵/۳/۳ بیانات در دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری ۱۳۹۳/۱۲/۲۱
سوره مبارکه توبه، آیه ۳ وَأَذَانٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ فَإِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعِجِزِي اللَّهِ وَبَشِّرِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابِ آلِيمٍ	اعلامی - اعلامی - ترغیبی - اظهاری - اعلامی - تعهدی	ترغیبی	بیانات در دیدار کارگزاران حج ۱۳۹۸/۰۴/۱۲ پیام به کنگره عظیم حج ۱۳۸۰/۱۱/۳۰ پیام به کنگره عظیم حج ۱۳۷۵/۰۲/۰۴ پیام به کنگره عظیم حج ۱۳۷۰/۰۳/۲۶
سوره مبارکه جن، آیه ۱۶ وَأَنْ لَّوِ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَأَسْقِينَهُمْ مَاءً غَدَقًا	ترغیبی - ترغیبی	ترغیبی	بیانات در ارتباط تصویری با مردم آذربایجان شرقی ۱۳۹۹/۱۱/۲۹ بیانات در مراسم بیست و چهارمین سالگرد رحلت امام خمینی ۱۳۹۲/۰۳/۱۴ بیانات در دیدار نمایندگان مجلس ۱۳۷۳/۰۳/۱۱

ادامه جدول شماره ۱: کنش‌های گفتاری در استنادات قرآنی مقام معظم رهبری

آیه	کنش‌های گفتاری آیات	کنش گفتارهای غیرمستقیم	زمان استناد
سوره مبارکه، حشر آیه ۲ هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنَ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِأَوَّلِ الْحَشْرِ مَا ظَنَنْتُمْ أَنْ يَخْرُجُوا وَظَنُّوا أَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ مِنَ اللَّهِ فَأَتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِيَ الْأَبْصَارِ	اظهاری- اظهاری- اظهاری- اظهاری- عاطفی- اظهاری- ترغیبی	ترغیبی	بیانات در دیدار فرماندهان نیروی هوایی و پدافند هوایی ارتش ۱۳۹۹/۱۱/۱۹ بیانات در دیدار فرماندهان و کارکنان نیروی هوایی ارتش ۱۳۹۸/۱۱/۱۹ بیانات در دیدار فرماندهان و کارکنان نیروی هوایی ارتش ۱۳۹۵/۱۱/۱۹ بیانات در دیدار فرماندهان لشکر ۲۷ محمد رسول‌الله(ص) ۱۳۷۵/۰۳/۲۰ بیانات در دیدار جمعی از فرماندهان سپاه ۱۳۷۴/۰۶/۲۹ بیانات در دیدار جمعی از فرماندهان سپاه ۱۳۷۰/۰۶/۲۷ بیانات در دیدار رئیس و مسئولان قوه قضائیه ۱۳۶۹/۰۴/۰۴ بیانات در دیدار مسئولان و کارگزاران نظام جمهوری اسلامی ایران ۱۳۶۸/۱۱/۰۹ بیانات در دیدار ائمه‌مقام مختلف مردم ۱۳۶۸/۱۰/۰۶
سوره مبارکه شرح، آیه ۵ فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا	تعهدی	ترغیبی	بیانات در دیدار جمعی از ایثارگران و خانواده‌های شهدا ۱۳۷۶/۰۵/۲۹ پیام به کنگره عظیم حج ۱۳۶۹/۰۴/۰۷
سوره مبارکه ضحی آیه ۳ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَى	ترغیبی- ترغیبی	ترغیبی	بیانات در اجلاس جهانی علما و بیداری اسلامی ۱۳۹۲/۰۲/۰۹ پیام به اسماعیل هنیه نخست وزیر دولت قانونی حماس ۱۳۸۷/۱۰/۲۷

ادامه جدول شماره ۱: کنش‌های گفتاری در استنادات قرآنی مقام معظم رهبری

آیه	کنش‌های گفتاری آیات	کنش گفتارهای غیر مستقیم	زمان استناد
سوره مبارکه طارق، آیه ۱۵ إِنَّهُمْ يَكِيدُونَ كَيْدًا	اظهاری	ترغیبی	بیانات در مراسم بیست و پنجمین سالگرد رحلت امام خمینی (رحمه‌الله) ۱۳۹۳/۰۳/۱۴ بیانات در دیدار دست اندرکاران برگزاری انتخابات ۱۳۹۲/۰۲/۱۶ بیانات در دیدار جمعی از دانشجویان استان کرمان ۱۳۸۴/۰۲/۱۹ بیانات در دیدار جوانان استان اصفهان ۱۳۸۰/۰۸/۱۲ بیانات در دیدار مهمانان کنفرانس وحدت اسلامی ۱۳۷۶/۰۵/۰۱
سوره مبارکه عنکبوت، آیه ۲ أَحْسِبُ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ	ترغیبی - ترغیبی	ترغیبی	سخنرانی تلویزیونی خطاب به ملت ایران ۱۴۰۰/۰۲/۱۲
سوره مبارکه فتح، آیه ۱ إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا	تعهدی	ترغیبی	بیانات در دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری ۱۳۹۷/۰۶/۱۵ بیانات در اجتماع زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی ۱۳۸۹/۰۱/۰۱ بیانات در خطبه‌های نماز جمعه تهران ۱۳۸۰/۰۲/۲۸ بیانات در دیدار کارگزاران نظام ۱۳۷۸/۱۰/۰۴
سوره مبارکه فجر، آیه ۱۴ أَنْ رَبِّكَ لَبَلِّغُكَ الرِّسَالَ	تعهدی	ترغیبی	بیانات در دیدار دست اندرکاران برگزاری انتخابات ۱۳۹۲/۰۲/۱۶ بیانات در دانشگاه امام حسین (ع) ۱۳۷۴/۰۸/۱۷
سوره مبارکه قمر، آیه ۱۰ فَدَعَا رَبُّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانْتَصِر	عاطفی - اظهاری - عاطفی	ترغیبی	بیانات در خطبه‌های نماز جمعه ۱۳۷۷/۱۰/۰۴

ادامه جدول شماره ۱: کنش‌های گفتاری در استنادات قرآنی مقام معظم رهبری

آیه	کنش‌های گفتاری آیات	کنش گفتارهای غیرمستقیم	زمان استناد
سوره مبارکه لیل، آیه ۷ فَسُبُّوا لِلَّيْسَى	تعهدی	ترغیبی	بیانات در دیدار شرکت کنندگان در هفتمین همایش ملی نخبگان جوان ۱۳۹۲/۰۷/۱۷
سوره مبارکه ممتحنه، آیه ۱ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوِّيَكُمْ أَوْلِيَاءَ تَلْقَوْنَ إِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَنْ تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ أَنْ كُنْتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي تُسِرُّونَ إِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنْتُمْ وَمَنْ يَفْعَلْهُ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ	ترغیبی - ترغیبی - عاطفی - اظهاری - اظهاری - اظهاری - اظهاری - اظهاری - اعلامی	ترغیب - اعلامی	بیانات در دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری ۱۳۹۷/۱۲/۲۳ بیانات در دیدار شرکت کنندگان در اجلاس «محبان اهل بیت (ع) و مسئله تکفیری‌ها» ۱۳۹۶/۰۹/۰۲ بیانات در دیدار نمایندگان هفتمین دوره مجلس شورای اسلامی ۱۳۸۶/۰۳/۰۸ پیام به حجاج بیت‌الله الحرام ۱۳۷۴/۰۲/۱۴ پیام به حجاج بیت‌الله الحرام اول ذی‌الحجه ۱۳۶۸/۰۴/۱۴ بیانات در خطبه‌های نماز جمعه تهران ۱۳۶۰/۰۴/۰۵
سوره مبارکه نصر، آیه ۱ إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ	تعهدی	ترغیبی	بیانات در دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری ۱۳۹۷/۱۲/۲۳ بیانات در دیدار مسئولان نظام ۱۳۹۲/۰۴/۳۰ خطبه‌های نماز جمعه تهران + ترجمه خطبه عربی ۱۳۹۰/۱۱/۱۴
سوره مبارکه فاطر، آیه ۵ يَا أَيُّهَا النَّاسُ انْزِعُوا عَنِ اللَّهِ حَقًّا فَلَا تُعْرَبُوا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يُغْنِيكُمْ بِاللَّهِ الْعُرُورُ	ترغیبی - اظهاری - ترغیبی - ترغیبی	ترغیبی	بیانات در دیدار مسئولان و کارگزاران نظام جمهوری اسلامی ۱۳۸۵/۰۳/۲۹

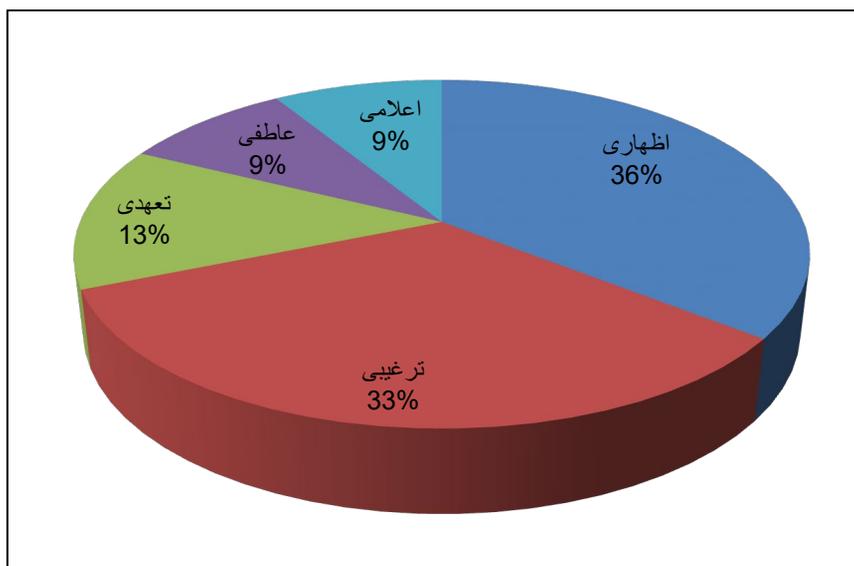
۵. نوع کنش‌های گفتاری استنادات رهبر معظم انقلاب به آیات قرآن کریم

بیشترین کنش گفتاری استنادات رهبری به آیات قرآن کریم کنش اظهاری با

بیشترین فراوانی ۳۵.۵۵ درصد و پس از آن کنش گفتاری ترغیبی با ۳۳.۳۳ درصد و در رتبه سوم کنش تعهدی با ۱۳.۳۳ درصد و کنش گفتاری عاطفی با ۸.۸۸ درصد و در نهایت کنش اعلامی با ۸.۸۸ درصد، کمترین فراوانی را در بین کنش‌های گفتاری مقام معظم رهبری به خود اختصاص داده است. در بین کنش‌های غیرمستقیم، بیشترین کنش گفتاری مربوط به کنش ترغیبی است.

جدول شماره ۱: فراوانی کنش گفتارها در استنادات قرآنی مقام معظم رهبری

ردیف	اظهاری	تحریکی یا ترغیبی	التزامی یا تعهدی	ابرازی یا عاطفی	اعلامی یا اعلانی	جمع کل
تعداد	۱۶	۱۵	۶	۴	۴	۴۵
درصد	۳۵.۵۵	۳۳.۳۳	۱۳.۳۳	۸.۸۸	۸.۸۸	۹۹.۹۷

نمودار شماره ۱: فراوانی کنش گفتارها در استنادات قرآنی مقام معظم رهبری

نتیجه‌گیری

این پژوهش پس از ارزیابی استنادات قرآنی مقام معظم رهبری، در چارچوب نظریه کنش‌گفتاری سرل، به نتایج زیر دست یافت: رهبر معظم انقلاب تلاش داشتند و دارند تا برای پیشبرد اهداف توحیدی و اسلامی و اثبات حقانیت مسیری که در پیش رو دارند، از استنادات قرآنی استفاده کند. ایشان با استفاده به‌جا از آیات قرآن، همچون امام خمینی^(ره) دفاع از میهن اسلامی را به یک وظیفه دینی و جهادی تبدیل کردند. قرآن به‌عنوان یک منبع الهام‌بخش و یک پشتوانه معنوی و روانی بسیار قوی برای رهبران دینی و نیز مردم مسلمان تلقی می‌شود که در شرایط سخت می‌تواند مورد تمسک قرار بگیرد.

با توجه به فراوانی کنش‌های گفتارهای اظهاری در بین کنش‌های گفتاری مقام معظم رهبری، ایشان سعی داشتند تا اوضاع و شرایط را برای مردم تبیین و تشریح نمایند. بدین سبب، بیشترین کنش‌گفتاری مستقیم در استنادات رهبری به آیات قرآن کریم، مربوط به کنش‌های اظهاری است. ایشان همچنین با استفاده از کنش‌های گفتاری ترغیبی سعی دارند تا در صورت بروز مشکل یا هرگونه چشم‌داشت به خاک ایران توسط دشمنان خارجی و داخلی مردم را برای دفاع از میهن ترغیب نمایند و این هنر رهبران انقلاب اسلامی ایران است که در شرایط متفاوت و با اتخاذ تصمیم درست توانستند تمامیت ارضی ایران را حفظ نمایند.

ملاحظات اخلاقی

حامی: مقاله حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان: تمام نویسندگان در آماده‌سازی مقاله مشارکت داشته‌اند.

تعارض منافع: بنا بر اظهار نویسندگان در این مقاله هیچ‌گونه تعارض منافی وجود ندارد.

تعهد کپی‌رایت: طبق تعهد نویسندگان حق کپی‌رایت رعایت شده است.

منابع

- احمدی و دیگران (۱۳۷۹). کارگفت‌های ترغیبی در قرآن کریم. پژوهش‌های ادبی – قرآنی، (۲)، ۲۱-۳۴.
- https://paq.araku.ac.ir/article_32702_e0d28110dcece4745f277ee559aa0630.pdf
- امام خمینی، روح‌الله (بی تا). ولایت فقیه (حکومت اسلامی). تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س).
- بیهقی، ابوبکر احمد بن حسین بیهقی (۱۳۶۱). دلائل النبوه. ترجمه محمود مهدوی دامغانی، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- پایگاه اطلاع رسانی دفتر حفظ و نشر حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای، (۱۳۹۳/۰۴/۰۸) پرکاربردترین آیات قرآن در کلام رهبر انقلاب.
- <https://farsi.khamenei.ir/others-note?id=26765>
- توبه‌یانی، ابراهیم، طباطبایی لطفی، سید عبدالمجید و رضایی، روح‌الله (۱۳۹۸). تحلیل کنش‌های کلامی وصیت نامه امام خمینی بر اساس مدل سرل و آستین. فصلنامه علوم سیاسی، ۲۲ (۸۶)، ۵۲-۷۸.
- <https://doi.org/10.22081/psq.2019.67720>
- جعفری، فرزانه و محسنی، نرجس‌السادات (بی تا). طرح کلی مبانی اندیشه مقاومت مقام معظم رهبری از منظر قرآن کریم. پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، پژوهشگاه فرهنگ و معارف قرآن.
- <https://quran.isca.ac.ir/fa/Article/Detail/24353>
- دست‌آموز، سعیده و محمدی، محمدرضا (۱۳۹۵). بررسی تاثیر کنش‌های گفتاری غیرمستقیم با ساختار پرسشی بر روند گفت و گو از منظر زبان روسی، دو ماهنامه جستارهای زبانی، (۱)۷، ۳۹-۵۷.
- <https://lrr.modares.ac.ir/article-14-5596-fa.pdf>
- سرل، جان آر (۱۳۸۷). افعال گفتاری، جستاری در فلسفه زبان. قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.

رضا محمدی و علی غفرانی: تحلیل کنش‌های گفتاری در استنادات قرآنی مقام معظم رهبری ... ۱۳۷

سلامی، حسین و یدالهی، رضا (۱۳۹۶). ارائه الگوی دفاعی حاکم بر اندیشه‌های حضرت امام خامنه‌ای (مدظله العالی). فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، ۱۵(۶۹)، ۵-۳۲.

https://sds.sndu.ac.ir/article_97_65eb57db5e6389719a129afe98069fe4.pdf

- صناعی پور، محمدحسن (۱۳۹۰). مبانی تحلیل کارگفتی در قرآن کریم. تهران: دانشگاه امام صادق.

- صفوی، کوروش (۱۳۸۷). درآمدی بر معنی‌شناسی. تهران: سوره مهر.

- طبرسی، فضل بن حسن (۱۳۶۰). مجمع البیان فی تفسیر القرآن. ترجمه مترجمان، تهران: انتشارات فراهانی.

- عابدینی، جواد (۱۳۹۹). سرل و علوم انسانی، تحلیل فلسفی واقعیت اجتماعی از دیدگاه جان سرل و پیامدهای آن برای علوم انسانی. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

- عبداللهی، محمدعلی (۱۳۸۴). نظریه افعال گفتاری. پژوهش‌های فلسفی-کلامی، ۶(۲۴)، ۹۱-۱۱۹. <https://doi.org/10.22091/pfk.2005.323>

- قرآن کریم.

- قرشی، سید علی اکبر (۱۳۷۱). قاموس قرآن. تهران: دار الکتب الإسلامیه، چاپ ششم.

- کشکولی، محمد حسین و اسلامی، اصغر (۱۳۹۹). تحلیل کنش‌های گفتاری وصیت نامه شهید سپهبد قاسم سلیمانی، مقالات دومین همایش بین‌المللی گام دوم انقلاب. ۲(۲)، ۱-۳۰.

https://ic2.ihu.ac.ir/article_205863_28a007f1ae1684d2b2706dcfef8fe1a7.pdf

- مردانی (گلستانی)، مهدی (۱۳۹۷). مبانی و اصول قرآنی اندیشه دفاعی در اسلام. معرفت، ۲۷(۹)، ۴۷-۵۵.

https://marifat.nashriyat.ir/sites/marifat.nashriyat.ir/files/article-files/5_44.pdf

- مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۴). تفسیر نمونه. تهران: دار الکتب الإسلامیه.
- یزدانیان، حمید، احمدی، مینا و حاجیان، محمدجواد (۱۳۹۷). توانمندسازی معنوی در اندیشه دفاعی مقام معظم رهبری ^(مدظله العالی)، چهارمین همایش تبیین اندیشه دفاعی امام خامنه‌ای ^(مدظله العالی). <https://civilica.com/doc/1236840/>